

De Tropenjaren van Bwana Skotanoessi

Dit is het derde deel van de tropenjaren van Joop en Mieke Schotanus, zendelingen te Afrika tijdens de woelige zestiger jaren. In de vorige twee verhalen lezen we over de voorbereidingen, de aankomst in Stanleyville, Kongo in 1959 en de onafhankelijkheid van België in 1960. Dit deel beschrijft de evacuatie naar Oeganda. Het volgende en laatste deel beschrijft het werk in Kenia in 1964.

Deel 3. Evacuatie naar Oeganda, de 'Parel van Afrika'

Koeien en Rechtspraak

Ik dacht me als de zeer gewaardeerde ' Directeur des Ecoles Primaires' nog wel het een ander te kunnen veroorloven. Ik had het zelfs een paar maanden eerder gewaagd om een conflict met de MNC partij niet uit de weg te gaan. Maar wat daar allemaal achter weg kwam. Ongelooflijk! We leefden op de import uit Uganda (dat nog altijd een Britse Kolonie was). We waren in ons gezinnetje vooral ook aangewezen op melkpoeder, maar dit werd aangevuld met een beetje 'verse' melk van een lokale koehouder. Maar die ene koe had zelfs moeite om per dag een liter voor ons te produceren. Nu hadden we gemerkt dat die melk een beetje waterig was en ook een speciaal luchtje had. In Uganda had ik een melkweger gekocht en de 'houseboy' geïnstrueerd hoe hij dagelijks het percentage zuivere melk moest aangeven, zodat we aan het eind van de maand precies wisten wat we zouden moeten betalen. Het zal in oktober of november geweest zijn dat we tegen onze 'melkboer' zeiden dat hij ons niet 30 maar 21 liter melk had geleverd. Ik liet hem de melkweger zien en zei dat het een apparaatje was dat in zijn hart kon kijken en kon aantonen dat hij een bedrieger was. Het ging hem om z'n geld en ons om zuivere melk en het onderwijs in de gerechtigheid. Heel demonstratief overhandigde ik hem z'n negen liter water terug en gaf hem 21 in plaats van 30 Kongolese francs. Waar ik even niet aan gedacht had was dat er nu door het boertje een klacht bij de MNC partij ingediend zou worden vanwege mijn 'wanbetaling'. Dat heb ik geweten. Eerst komt er een hele delegatie 's morgens bij ons thuis en zoals het een goede gastheer betaamt werd er voor wel het tienvoudige van het tekort aan betaling van 9 francs aan Fanta opgediend

Gelukkig liep het goed af met de rechtspraak over de met water verdunde melk. Een paar keer heb ik onder het toeziend oog van de partij de werking van mijn melkweger gedemonstreerd. Men vond het allemaal wel interessant, maar tot vrijspraak kwam het nog niet. Daarvoor moest ik 's middags op het partijbureau verschijnen. Er werd nog eens uitvoerig gedelibereerd en men was toch tot de conclusie gekomen dat de aanklager mij bedrogen had. De aanklager kon met een flinke reprimande en de staart tussen de benen het bureau verlaten en ik mocht met opgeheven hoofd terug naar de zendingspost, nadat ik hen uitvoerig had bedankt dat ze de zaak tot op de bodem hadden uitgezocht. Het had me heel wat frankies en een hele dag gekost, maar wat is tijd voor de Afrikanen. Het recht had gezegevierd en daarvoor was ik toch ook wel een beetje naar Afrika gekomen .

Over recht gesproken. Er was nog eens een voorval geweest in die korte tijd na de onafhankelijkheid. Hoe was het nou: Was er een koe tegen mijn auto aangelopen of was de auto tegen de koe aangereiden? In ieder geval het was buiten Aru gebeurd en er was een aanklacht bij de gewestbeheerder ingediend. De eigenaar van de koe, die met veel getuigen was op komen dagen, was heel uitvoerig in z'n aanklacht en ik bereidde me innerlijk ook al voor op mijn repliek, maar die kans werd me zelfs niet eens gegeven. De gewestbeheerder riep me naar voren en vroeg me naar de wegenkaart voor mijn auto. Ik liet deze aan hem zien en hij nam die van me af en liet deze heel demonstratief aan de eigenaar en de vele getuigen zien. Afrikanen houden nu eenmaal erg van aanschouwelijk onderwijs. Toen vroeg de Gewestbeheerder aan de eigenaar van de koe of hij ook een wegenkaart kon laten zien voor zijn koe. Zoals verwacht bleef hij in gebreke. Met de koe had ik wel enig medelijden want die was blind, maar z'n baas had beter op hem moeten passen.

Corruptie, altijd op de loer

Binnen enkele maanden was de blanke Bwana dus nu al twee keer van een aanklacht vrijgesproken die door de 'independanten' was ingediend, dat alles had me veel vertrouwen gegeven om terug te keren naar Aru, toen ik Mieke met de kinderen in veiligheid in Oeganda wist. Nog maar even verder over het recht. Nu over douane recht. U hebt al begrepen dat we op een grenspost zaten vlak bij Oeganda. Dat betekende dat we via de dagelijkse radioverbinding met de andere zendelingen nog al eens de vraag kregen om voor hen wat boodschappen te doen en vooral om hun post en pakjes van het postkantoor in Arua te halen. Het was dan voor hen veel gemakkelijker om iets uit ARU dan uit ARUA te halen. Nu werden vooral de Amerikaanse zendelingen (in enig contrast met de Nederlandse) in december overstelpt met kerstpakketjes van hun achterban. De douane perikelen waren zeer tijdrovend. De Griekse en Indiase handelaren hadden daar hun trucjes wel voor. Wat extra pakken suiker die ze ruimhartig aan de douaniers schonken deden wonderen en zetten bij de grensovergang alles in een hogere versnelling. Bij mij hadden ze dat ook wel geprobeerd maar daarmee geen succes gehad. Ze hebben me eens een keer alles stuk voor stuk laten uitladen. Ze zouden me wel eens een lesje leren en dat uit- en inladen kostte me heel wat tijd. Ik nodigde hen uit om bij me thuis te komen thee drinken en beloofde hen ruimschoots suiker in de thee, zoals het een goede gastheer betaamt. Daarna heb ik weinig last meer van hen gehad bij de invoer van pakjes en boodschappen. Ze wisten dat Bwana Skotanoessie zich niet om liet kopen.

Een hachelijke onderneming

Had ik gedacht mijn werk weer rustig aan te kunnen vatten nu Mieke met de kinderen in veiligheid was, dan viel dat bitter tegen. Er kwamen steeds meer berichten van gruweldaden over de radio. Het werd de blanken door hun respectievelijke ambassades en consulaten aangeraden om waar enigszins mogelijk het land zo spoedig mogelijk te verlaten. Toen het bericht van de dood van Lumumba tot de Kongolese bevolking was doorgedrongen, was het hek van de dam. De AIM zendelingen van rondom Aru, hoopten daar nog over de grens te kunnen komen. Maar verderop naar het zuiden in Rethy, bevond zich nog een school met "missionary kids". Zouden de staf en het

Daniel en Jan David op de vlucht

personeel het allemaal aankunnen om ze in Mahagi, Kessesse of Goma over de grens te krijgen?

Ondertussen verzamelden de zendelingen van de omliggende posten zich bij mij in huis. De dames zouden zorgen voor een flinke picknick om daarna te proberen om gezamenlijk de grens over te gaan. Er waren er bij die kinderen in Rethy op school hadden en zich daar grote zorgen over maakten. Mr. Pete Stam vroeg me om ten behoeve van de kinderen in Rethy contact op te nemen met het VN regiment in Aru. Natuurlijk ging ik dit proberen (ik had een goede relatie met hen). Toen ik vanaf de zendingspost in grote spanning aankwam in Aru om contact met hen te leggen, ontdekte ik dat ze eventjes daarvoor in een grote colonne vertrokken waren. Ik er achter aan. Probeert u zich maar een voorstelling te maken van wat het inhalen van een legercolonne op Afrikaanse zandwegen betekent. Je een weg proberen te banen door kilometerslange stofwolken. En dan eindelijk er met veel moeite in slagen de achterste legerwagen voorbij te komen. Maar het was absoluut onmogelijk om op deze manier een colonne van zo'n twintigtal wagens te passeren en om zo bij de voorste terecht te komen voor het contact met de commandant. Na een kort gesprek met de chauffeur van de laatste wagen, die beweerde geen radiocontact met de commandant te hebben, ben ik na al die inspanningen teleurgesteld en onverrichter zake teruggekeerd.

Gevangen genomen en bedreigd

Wat me toen te wachten stond was een nog grotere teleurstelling. Ik werd door een groepje bewapende Kongolezen aangehouden, die het een en ander vanuit het steppegas voor hun ogen hadden zien gebeuren. Na mijn verslag van de reden om in contact te komen met de VN troepen, werd me duidelijk gemaakt dat ik hun vijand was. "Wie een vriend is van mijn vijand is mijn vijand". Ik werd ingerekend en meegenomen naar hun kamp. Ze konden niet met me afrekenen zonder toestemming van de commandant en die zou pas later op de dag terugkomen. Na alles wat we ondertussen gehoord hadden over hun gruweldaden had ik in eerste instantie weinig hoop op vrijlating. Toch herinner ik me dat ik een innerlijke rust ervoer. Ik denk dat ik meer voor Mieke en de kinderen gebeden heb, dan voor mezelf. Na een poosje kreeg ik de kans om 'normale' gesprekken met de soldaten aan te knopen en toen de commandant kwam bleek men eigenlijk niet meer te weten waar men mij voor moest aanklagen. Ik werd na acht uur gevangenschap vrij gelaten.

Wat wel indruk op me maakte was het bezoek van een van de Italiaanse "witte paters" van het ARU domicilie, die me eten kwam brengen. Hij had van z'n parochianen gehoord dat de protestantse Bwana was gevangen genomen en hij kreeg toelating tot het kamp om zich van mijn "welstand" te vergewissen. Ondertussen zat in mijn huis het hele gezelschap zendelingen van de omringende posten zich tegoede te doen aan hun picknick, zich niet bewust wat er met mij gebeurd was, maar zich wel afvragend waarom Joop toch zo lang wegbleef. Na enige tijd kwamen ze te weten wat er gebeurd was en wisten ze ook dat ze voor mij niets konden doen. Er bleef hen niets anders over dan te proberen over de grens te komen. Dit is hen gelukt. Overigens de schoolkinderen ook, naar pas later bekend werd. Elke dag hadden we een vaste tijd gehad om met elkaar radiocontact te hebben. Dat was nu afgelopen. Hoe zeer ik ook probeerde iemand op te roepen met mijn codenummer "nine 'quioe' x two ten" enz., er kwam geen reactie. Dat betekende voor mij dat ik de enige achtergeblevene was van de AIM werkers in Kongo. Dat zou nog even zo blijven. Met een speciale generator moesten we na gebruik de accu's weer opladen en dat kostte elke keer weer kostbare benzine. De zendapparatuur die aan het eind van de oorlog ooit bedoeld was geweest als cadeautje van de Amerikanen voor de Russen, viel na achterlating door de zendelingen in handen van de door Rusland beïnvloede MNC partij, die het voor politieke doeleinden ging gebruiken. Wel was het Eddy Schuit gelukt zijn HAM-amateur-wereldzender mee te nemen over de grens, door deze onder allerlei kinderspeeltuig te verstoppen. De soldaten die bij de grens controleerden hebben zich een hele tijd zoet gehouden met bestuurbare autootjes op afstandbediening, zodat ze vergaten(?) verder de auto te onderzoeken. Wij hadden geen enkele verbinding met Nederland waar men allerlei vreselijke berichten over de radio hoorde, maar beslist niet wisten hoe het met Joop en Mieke en de kinderen ging. Het is Eddy Schuit in die tijd zelfs een keer gelukt met z'n amateur zender om via een amateur zender uit Den Haag de mensen van de Bijbel Club Beweging in te lichten over onze situatie. Annie Verboom en Ann Punt hebben onze familie toen verder ingelicht.

De laatste poging het land te verlaten

Zelf kwam ik na mijn hachelijke avontuur 's avonds terug in een leeg huis. Ik vond allerlei goed verpakte etensresten, die de 'picknickers' hadden achter gelaten in onze petroleum koelkast, genoeg voor enkele dagen. Enige broeders van de kerk kwamen om me nog even gezelschap houden en om met elkaar te bidden. Daarna maar proberen na deze veelbewogen dag, "lekker" te slapen. De leiders in de Gemeente waren een geweldige steun. Ze gaven me het advies om me zoveel mogelijk onder de mensen te begeven. Me vooral niet eenzaam en angstvallig in mijn huis teruggetrokken te houden. Zij zouden zich ook zoveel mogelijk op de hoogte stellen van alles wat er gaande was. Mocht er ook maar enige dreiging zijn t.a.v. mij, dan zouden ze me desnoods langs allerlei binnenpaadjes over de grens dragen. Bovendien had ik nog een afspraak met Dr. Ted Williams in Kuluva (Oeganda). Onze zendingspost bevond zich op een heuvel en van over de grens kon Dr. Williams met een telescoop ons huis in het vizier krijgen. De afspraak was tamelijk eenvoudig. We hadden een waslijn boven de veranda. Mocht er een groot te voorzien gevaar dreigen, dan zou ik een beddenlaken op de lijn hangen om te

drogen en hij zou een paar commando's van het Oegandese leger inschakelen om te proberen mij uit mijn netelige positie te redden. Na een paar nog altijd zeer spannende dagen vol van nare berichten en nog meer geruchten liet ik de douane weten dat ik heel graag een bezoekje aan mijn vrouw wilde brengen om mij op de hoogte te stellen van haar welzijn. Het werd mij op één voorwaarde toegestaan. Ik zou een paar mannen van de kerk moeten meenemen en die zouden garant staan voor mijn terugkeer naar Kongo. Mochten zij niet met mij terugkeren, dan zouden zij of hun familie daarvan de gevolgen moeten ondergaan. We wisten al dat die niet mals zouden zijn.

Kongolese soldaten samen met de Ethiopische blauwe baretten

We durfden het aan en vertrokken door het stukje 'niemandsland' om bij de Oegandese grens aan te komen. Maar daar verzekerden ze mij dat als ik eenmaal over de grens zou zijn gegaan, zij mij beslist niet meer binnen mochten laten in Kongo. In dat Britse Oeganda waren ze gewoon blij met elke blanke die daar heelhuids was aangekomen en ze riskeerden het niet om hen op dit kritieke moment terug te laten keren. Dit betekende voor mij een grote teleurstelling, want ik zou het welzijn van mijn Afrikaanse broeders daar niet voor durven inzetten, dus keerden we terug. Wel kon ik een boodschap voor Mieke en zelfs mijn fototoestel (als afscheidscadeau van de Bijbelclub gekregen) als levensteken aan een AIM zending meegeven. Hij was daar 'toevallig' om wat dingen met de douane te regelen.

Opnieuw 'gearresteerd'

Dus weer terug naar Aru. De volgende dag helemaal alleen vertrokken naar de grenspost Aba voor een mogelijke tocht via Zuid Soedan naar Oeganda. Na een paar honderd kilometer gereden te hebben kwam ik in Aba aan, maar ook daar lukte het niet om over de grens te komen. Er bleef me niets anders te doen dan weer terug te keren naar mijn lege huis in Aru. Wat stond me verder nog te doen? Het toch nog maar weer eens proberen bij onze eigen grensovergang. Ik ging in het zicht van het douane kantoor, in een zeer beklagenswaardige houding, op de stenen trappen van het postkantoor zitten, m'n handen voor m'n gezicht. Er was weinig over gebleven van de altijd lachende en altijd groetende Bwana. Het was de moeite waard om te proberen enig medelijden aan de overkant op te wekken. Ik weet niet meer hoe lang (maar zeker enige uren) en toen kwam de Gewestbeheerder (die de bestuursfunctie van de Belgische Administrateur had overgenomen) met een paar broeders van de kerk van Aru. Hij wilde in hoogst eigen persoon met mij naar Oeganda gaan. Voor hem ook nog een fijne gelegenheid om wat inkopen te doen. Bij de Oegandese grens vroeg ik om een schriftelijke verklaring om terug te mogen en die werd mij gegeven. Zelf had ik nog altijd het idee dat er betere tijden zouden aanbreken en dat ze me voor het schoolwerk eigenlijk niet konden missen, al was ik dan de enige blanke in dat gebied. We trokken over de grens en al spoedig bleek dat er iets mis was. We werden gevolgd door de Oegandese politie en in de winkelstraat van Arua waar ik de kameraden zou afzetten, om hen na een bezoek aan Mieke weer op te halen. Maar ten aanschouwen van hen werd ik 'zogenaamd' door de politie gearresteerd. Het werd mijn vrienden duidelijk gemaakt, dat het mij absoluut verboden was (ondanks de schriftelijke verklaring van de douane) om met hen terug te keren naar Kongo. Na een kort verhoor door een Britse commissaris, die van mij de laatste gegevens over Kongo wilde hebben, werd ik vrij gelaten om naar Mieke te gaan. Wat een ontmoeting. Maar hoe trof ik ze daar aan? Ze zat in een kamertje zonder gewone stoelen. Als ze gingen eten, moesten ze tegelijk op een kampbed gaan zitten. Als ze het niet precies tegelijk deden dan kantelde het. Er waren zoveel Kongolese zendingswerkers in Oeganda aangekomen, dat er weinig ruimte meer overbleef. Ze hadden dan ook graag dat ieder door kon reizen, dat maar zo spoedig mogelijk zou doen. Dat deden we dan ook direct maar de volgende dag. Wegwezen richting Kenia. Daar zouden andere AIM posten ons opvangen. Maar eerst een zware reis van 1600km over Afrikaanse wegen.